

Pátrovics Péter

Mi és Ti. Magyarország képéről a lengyel történelemkönyvekben

Természetesen az hiú ábránd, hogy néhány oldalon kimerítően mutassam be mind-azt, ami a lengyel történetírásban a magyarságról megjelent. Sőt, talán még az is vakmerő vállalkozásnak tűnik, hogy a lengyel történelemkönyvek magyar vonatkozású adatait maradéktalanul számba vegyem.

Ez ugyanis egy külön monográfia témája lehetne. A lengyel – magyar kapcsolatokról, – legyen szó akár történelmi, helytörténeti, vagy irodalmi párhuzamokról – már egyébként is sokszor, sokan és sokat írtak.²

Egyetlen választásom marad tehát: néhány olyan meghatározó pontot kiválasztani, amikor valamilyen (jelentős vagy épp nem igazán jelentős) szerepet játszottunk egymás életében, és arra koncentrálni, hogyan jelenik meg mindez bizonyos lengyel kiadványokban. Többre a jelen írás kereteinek szűkössége miatt nincs is igazán lehetőség.

Bár a két nép kultúrtörténetét összekötő pont szép számmal akad, a ma történelmét igazán meghatározó pontok száma nem is oly sok. Hagyjuk most tehát a régebbi korokban pusztán dinasztikus-hatalmi érdekekből egymással gyakran összefonódó, az akkoriban éppen aktuálisnak számító történések okán előtérbe került és (egyébként joggal) közösnek tartott alakokat: Nagy Lajost, leányát, a mindössze tizenegy évesen megválasztott kis Hedviget, II. Ulászlót és Báthoryt. Róluk már, – ha nem is mindent – de *sok mindent* megírtak, bőséggel esik szó róluk még a lengyel *Interpress* által kiadott ismeretterjesztő történelmi háttéranyagban is (Dr. Tymowski, M. 1991: Röviden Lengyelországról, Polska Agencja Interpress, ford. Eszter Ławnik).

Báthoryról egyébként a lengyelek nagy többségének ma leginkább a varsói gyors neve jut az eszébe. *Józef Bem* talán kivétel. Őt viszont honfitársaink közül sokan magyarnak vélik. Sajnos idáig jutottunk a két nép történelmének ismeretében. Ki tartja ma számon, hogy István királyunk koronáját a pápa eredetileg, Vitéz Boreszlávnak ígérte, hogy Kossuth 1863-ban az emigrációból intette a Galiciában állomásozó magyar katonákat attól, hogy rész vegyenek a lengyel felkelés leverésében, hogy Ferenc József Andrássy Gyula gróf tanácsára léptette életbe, az akkor még a Monarchiához tartozó Galiciában a tartományi önkormányzatot és a lengyel nyelvet, hogy Mohácson több ezer lengyel harcolt.

Figyelmünket most tehát elsősorban három, a lengyel és a magyar nép újabb kori történelmét máig meghatározó kérdésre öszpontosítjuk: az első világháború utáni állapotra, a második világháború közbeni és utáni történésekre, pontosabban szólva ezek lengyel visszhangjára, valamint az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc lengyel aspektusaira.

Az első világháború utáni helyzettel kapcsolatban fontos tisztán látnunk hogy Trianon⁴ és a versaillesi szerződés két egymással – legalábbis ez esetben – nem igazán elegyíthető dolog. Miközben a független lengyel állam létrejöttét, Lengyelország újjáépítését a versaillesi békeszerződés mondta ki, s ez jelölte ki nyugati és déli határait, természetesen úgy, hogy nem adta vissza a felosztás(ok) előtti Lengyelország egész területét³, de amit visszaadott, az valóban maradéktalanul „ősi” lengyel terület. A trianoni szerződést Lengyelország nem ratifikálta.

Már Tomcsányi Lengyelországról szóló könyvében is azt olvassuk, hogy: „lényeges, soha össze nem egyeztethető különbség van a lengyel közvéleményben a versaillesi békeszerződés megváltoztatása, tehát a *revízió* és a Lengyelország által nem ratifikált trianoni szerződésben foglalt igazságtalanságok jóvátétele között” (Tomcsányi, J. 266. o.).

Fölöttébb tanulságos az is, ami Tomcsányi könyvében mindezek után következik: „Tőlünk igazságtalanul vettek el területeket, tehát minden területelvétel igazságtalan. Nekünk vissza kell kapnunk területünket, tehát vissza kell kapnia mindenkinek. Talán nem is kellene nekünk a miénk, ha mindenkienek nem adnák vissza, amit tőle elvettek. Tekintet nélkül arra, jogosan bírta-e vagy sem Jőjjön tehát a revízió. Lengyelország nem akarja a revíziót, vagyis semmi szép szóra nem adja oda a saját ősi, nem is egészben visszakapott területét, tehát ellenségünk. Ezt az álláspontját Lengyelország mindig nyíltan meg is mondja, sőt néhány forróbb fejű és a ligák sikerében bízó polgára már meg is alakította a Párizsban megszervezett revízióellenes liga lengyel csoportját [...] A békeszerződések diktálói sokkal jobban összebonyolították a helyzetet, semhogy azt annyira le lehessen egyszerűsíteni. Hiszen ha a trianoni szerződésben csak a versaillesi szerződés elvei érvényesültek volna következetesen, akkor ma nem kellene harcolnunk a Rothemere vonalért, mert az abba zárt területeket el se vehették volna tőlünk” (Tomcsányi, J. 266–267. o.).

A lengyelországi történelemlényekben persze minderről nem sokat olvashatunk. Már *Topolskinak* a régi rendszerben abszolút mérvadónak tartott, mára azonban jogosan meghaladottnak tekintett művében (l. Topolski, J. 1982: *Zarys dziejów Polski*. Wydawnictwo Interpress, Warszawa, magyarul: Lengyelország története. Gondolat, Bp. 1989 ford. Hary Judit) sem esik szó Magyarországról az idevágó fejezetben. A mű 1918-tól 1939-ig terjedő időszakot tárgyaló szakasza a független lengyel állam létrejöttének a körülményeire és az újonnan megszületett állam belviszonyainak alakulására összpontosít, természetesen a térségünkben akkor meghatározónak számító marxista történetírás szempontjából láttatva mindent. Lengyelország létrejöttének nyitányaként mindössze annyit olvashatunk, hogy: „November 11-én a lengyel területek felszabadításának a megszervezése már előrehaladott állapotban volt. A legaktívabban ez a munka az osztrák koronatartomány területén folyt, *minthogy 1918 októberére a Habsburg-monarchia csaknem teljesen felbomlott*” (Topolski, J. 301. o.). – Ugyan lehet-e ennél szemérmesebben fogalmazni?

Azt azért érdemesnek tartom megjegyezni, hogy sokáig ez a magyar fordításban is rendelkezésre álló lengyel mű számított a lengyel történelemről szóló, legkönnyebben elérhető forrásnak. No szerepelt is jó ideig (sőt talán még máig is

szerepel), mint kötelező tétel, a magyar polonisztikai képzés történelemre vonatkozó olvasmánylistáin.

A fent említett történelemkönyvben a Magyarországgal vagy a magyarokkal kapcsolatos információ persze csak nyomokban jelenik meg. Egyszer a nagyon korai korszakot idézve, a Piast-királyság kapcsán közöl egy térképet (ezen *Győr*, *Esztergom*, *Vác* és *Eger* városok neve, valamint a *Tisza* folyó is fel van tüntetve, Topolski, J. 48. o.), majd a további lapokon Báthory István, mint lengyel király alakja köszön vissza Marcin Kober híres festményéről (Topolski, J. 176. o.), később pedig egy régi metszeten *Kossuth Lajos* mosolyog ránk *Józef Bem*, *Henryk Dembinski* és *Görgey Artur* társaságában. (Topolski, J. 320. o.). Ezen persze ne csodálkozzunk nagyon... Nemcsak a fent említett említett műben, de más általánosnak nevezhető tankönyvekben sem tengenek túl a Magyarországra vagy a magyarokra történő utalások. Vegyük csak úgy, a példának okáért *Gierowski* (Gierowski, J. A. 1978: *Historia Polski 1505–1864*. 1–2. Warszawa) vagy épp *Wyrozumski* (Wyrozumski, J. 1978: *Historia Polski do roku 1505*, Warszawa) Ezekben, bár olyan korokról esik szó, amelyekben gyakran előfordultak a két nép közötti „összetalálkozások”, mégsem találkozunk túl sokszor a magyarok nevével. Még *Micha³ Bobrzyński* jóval korábbi, 1931-ben megjelent többkötetes művében sem, amely pedig meglehetősen részletességgel veszi számba a lengyel történelem eseményeit (vö. Bobrzyński, M. 1931. *Dzieje Polski w zarysie 1–3*, Warszawa). De vajon mi az oka mindennek? – Lengyelország pozitív irányú érdeklődése (márcsak a történelmi tények alapján is) elsősorban Franciaországra, Angliára és az USA-ra irányul. Tőlük (leginkább az első kettőtől) várta a segítséget már a második világháború kirobbanásakor is. Félelmei és aggodalmai pedig elsősorban a két „nagy szomszéd”: Németország és Oroszország irányában mutatkoztak meg. Magyarországra felé Lengyelország – ez kétségtelen (de megfordítva is igaz) – mindig is valamiféle barátságos érülettel viseltetett, sokszor még újabb kori történelmünk egyes bifurkációi ellenére is. Az azonban, hogy akár az újabb kori történelemkönyvekben sem igazán esik túl sok szó rólunk, magyarokról annak tudható be, hogy – még Lengyelországgal szemben is – mi kis nemzet vagyunk. Nem beszélve arról, hogy a lengyel történetírás „lengyelközpontú”. Persze milyen is lehetne más? Bár az egyes történészek tollából számos tanulmány született, és születik a közös múlt egyes részkérdéseiről, azok, akik ezeket a tanulmányokat írják, döntő többségükben magyarok.⁴ Talán ezért nem esik szó a „lengyelmentő” id. dr. *Antal Józsefről*, akinek döntő szerepe volt a „balatonboglári fészek” létrehozásában, ahol több tízezer lengyel lelt menedéket. Történt mindez ellenszélben, amikor a magyar politikusok mozgásteret nem volt túlságosan tágasnak nevezhető... Erről például mélyen hallgatnak az újabb lengyel történelemkönyvek. Az persze már más kérdés, hogy mi „az épp aktuális divat”, s hogy hogyan is súlyozzuk? Mert hát: milyen súlya van mindennek a második világháborús összlengyel történetben. Nyilván, – egyébiránt teljesen jogosan – fontosabb *Katyń* kérdése, az *Anders* hadsereg, *Montecassino*, meg ki tudja még mi? Mindenesetre, elég kevesnek tűnik ez mindahhoz képest, amit még *Norman Davies* Európa történetében is „megkaptunk”, (érdemes fellapozni a hivatkozott oldalakat, I. Davies, N. 1996: *Europe, a history*. Oxford University Press, Oxford 367–368, 1318. o.).⁵

De vajon mi a helyzet 1956 kérdésében? Sajnos kénytelen vagyok azt leírni, hogy a lengyel történelemkönyvek nem igazán tesznek említést a lengyelországi 56-os események és annak magyarországi vonatkozásairól. Leginkább az akkori-ban bekövetkezett „alapvető politikai változással” vannak elfoglalva, pontosabban szólva azzal, hogy a párt főtitkára *Władysław Gomułka* lett, s hogy a kiszabadult fogságából *Stefan Wyszyński* bíboros. Bár esik szó a poznańi munkások 1956-ban vérbe fojtott júniusi megmozdulásáról is, de arról semmit nem olvashatunk, hogy a magyarországi eseményekre mindez milyen hatást gyakorolt, vagy hogy egyáltalán hatást gyakorolt volna. (Janurczyk, S. 2000: Historia Polski, Panam, Poznań, 402.o., Wówczyk, J. 2004 Dzieje Polski, ROM Warszawa 304. o.). Bizony a fentebb hivatkozott kis könyvecskén kívül nem sok helyen lehet olvasni az október 23-án a Bem szobornál skandált mondást: „*Minden magyar együtt halad, követjük a lengyel utat!*” Pedig ez a jelszó volt a magyar-lengyel barátság évezredes hagyományának elemi erejű megnyilvánulása, a vérbe fojtott forradalom nyitánya.

Hogyan gazdagodhat így népeink – és ebben sziklaszilárdan hiszek – ma is élő *barátsága* egyre újabb és újabb tartalommal? Talán úgy, ha megpróbáljuk megfontolni annak a tanulságait, ami Kukorelly Endre egy 2005 május 3. alkalmából felolvasott írásának a mondanivalója volt: „nagyon, nagyon keveset, majdnem semmit”. Azaz, hogy ennyit tudunk mi egymásról. És ez most nemcsak egymás nyelvére vonatkozik...

Jegyzetek

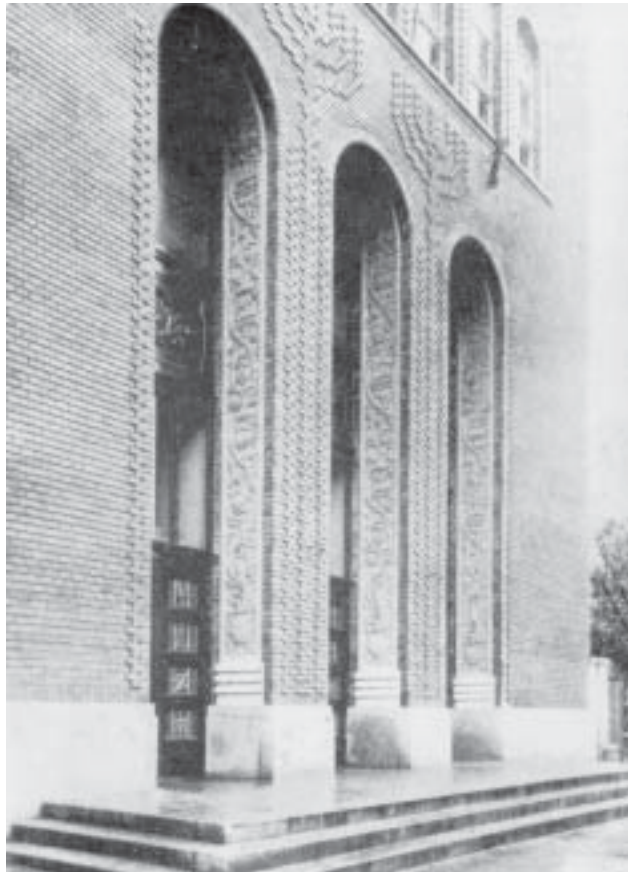
- 1 My i Wy Mi és Ti. Warszawska, 1989. Niezależna Pfićnyna Poetów i Malarzy Wydawnictwo Predswit, Warszawa.
- 2 Gondoljunk többek között Csapláros István e tárgyban megjelent műveire vagy az ELTE Lengyel Filológiai Tanszékén meglehetősen rendszerességgel megjelenő Polono-Hungarica számaira, továbbá Petneki Áron munkásságára.
- 3 Lengyelország teljes területe az első felosztáskor 760.000 négyzetkilométer volt, a versailles-i szerződés folyamányaként visszanyert terület ennek éppen csak a fele, 388.000 négyzetkilométer. (Lásd Tomcsányi J.: Lengyelország. Vázlatok és tanulmányok. Bp. 1932. 266. o.)
- 4 Elég, ha a Polono-hungarica című, korábban már említett kiadványsorozat 6., 7. vagy 8. Számának történelem-kultúrtörténet rovatában megjelent írásokra gondolunk. A választék is meglehetősen bőséges, de ha valaki nem is találná annak, azért mindenképpen elégséges ahhoz, hogy igazolja fentebb tett megállapításomat.
- 5 Norman Davies – ha jól tudom – az egyetlen olyan külföldi történész, akinek eredetileg angol nyelven íródott, de lengyelre lefordított Lengyelország történelméről szóló nagyszerű könyvei a lengyel középiskolai oktatás kötelező olvasmányai között szerepelnek.

Péter Pátrovics: Hungary in the polish schoolbooks

After the author's opinion, the rich preceding events, which connect the history of the two folks, are not enough presented in the polish schoolbooks, e.g. the Hungarian Revolution of 1956. Although the polish preliminaries play an important role in the Hungarian history, this is not reflected in polish schoolbooks.

Péter Pátrovics: Ungarn in den polnischen Lehrbüchern

Nach der Meinung des Autors spiegeln die polnischen Lehrbücher die reiche Fülle der Vorfälle, die die Geschichte beider Länder zusammenbinden. Als Beispiel werden die Geschehnisse von 1956 erwähnt. In den ungarischen Darstellungen der Ereignisse von 1956 wird die Vorgeschichte in Polen betont behandelt, ähnliches ist in den polnischen Lehrbüchern nicht zu finden.

A főgimnázium bejárata